

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՇՈՒԿԱՅԻՆ*

Վիկտորյա Առստամյան

Բանալի բառեր՝ աշխատանքի շուկա, զբաղվածություն, գործազրկություն, կրթություն, մասնագիտական կողմնորոշում, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ:

Անկախության հռչակումից հետո ԼՂՀ տնտեսական զարգացման արդի արտակարգ պայմաններում կարևորվում է սոցիալական ոլորտին առնչվող հիմնահարցերի դիտարկումը, քանի որ անցումը ուղեկցվել է այնպիսի բացասական հետևանքներով, ինչպիսիք են՝ գործազուրկների թվի ավելացումը, հարստության բևեռացումը, բնակչության աղքատացումը և այլն: Գնահատումները ցույց են տալիս, որ հենց գործազրկության հիմնահարցի անարդյունավետ լուծման պատճառով է, որ նմանատիպ երկրներում աղքատության գնից ներքև ապրող մարդկանց թիվն աճում է: Այդ պարագայում պետական կարգավորման կարևորագույն բնագավառ է դառնում բնակչության սոցիալական պաշտպանվածության ոլորտը: Հետևապես, երկրի համար ռազմավարական հիմնախնդիր է՝ ստեղծել սոցիալական այնպիսի քաղաքականություն, որը համարժեք լինի տնտեսական ոլորտում իրականացվող վերափոխումներին, հատկապես ներկայիս ձգնաժամային պայմաններում: Այդ ամենը չէր կարող չանդրադարձնալ նաև կրթության ոլորտի վրա, իսկ ապագա աշխատուժի կրթվածության աստիճանը պակաս կարևոր չէ բարեկեցիկ երկիր ստեղծելու գործընթացում:

Հայկական աշխարհը թեկուզ չուներ բնական հումքերի մեծ պաշարներ, սակայն նա միշտ առանձնացել էր կրթական և մշակութային ավանդույթներով: Սոցիալ-տնտեսական ծանր իրավիճակի և հումքային անբավարար պաշարների պայմաններում անհրաժեշտություն կա պահպանելու ունեցած պոտենցիալը, զարգացնելու և ճշգրիտ կառավարման միջոցով ապահովելու կայուն միջավայր:

Անգամ զարգացած պետությունները շարունակում են աջակցել գիտատար ոլորտների առաջընթացին, որտեղ կիրառվում են այնպիսի գործիքներ, ինչպիսիք են՝ զարգացման բյուջեն, պետպատվերը, ռազմավարական նախագծերի նպատակային ֆինանսավորումը, աջակցությունը արտաքին շուկաներում իրացնելու դեպքում և այլն: Արդյունքում՝ գիտատար արտադրանքի իրացման համաշխարհային շուկայում ԱՄՆ-ի տեսակարար կշիռը 20%-է, Ճապոնիայինը՝ 11%, Գերմանիայինը՝ 8.5%, Ռուսաստանինը՝ 0.3% (հիմնականում ռազմական ոլորտը): [1] Մեր պետությունում, ընդորինակելով արտասահմանյան փորձին, մեծ ուշադրություն են սկսել դարձնել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրմանը, և հարկ է նշել, որ այդ ոլորտում ֆինանսական աջակցությունը ևս առկա է: Պարզ է, որ շուկայական տնտեսության պայմաններում պետությունը սկզբնական շրջանում պետք է խթանի առաջադեմ արտադրությունների զարգացումը: Ակնհայտ է, որ մեր տնտեսությունը չի կարող շրջանցել 21-րդ դարի նորարարական զարգացման միտումները, ինչը պահանջում է արտադրությունների

* Հոդվածն ընդունվել է 03.02.2017:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ՄՍՀ տնտեսագիտության, կառավարման և ՏՀ ամբիոնը:

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

տեխնոլոգիական վերազինում: Սակայն ներքին շուկայի ծավալը հաճախ չի կարող անհրաժեշտ պահանջարկ ապահովել նման նախագծերի ծախսածածկույթը ապահովելու համար, ինչով պայմանավորված էլ՝ կարելիություն է արտահանումը խթանող ուղորտների զարգացումը: Դա թույլ կտա լուծել ներքին շուկայի փոքր ծավալների խնդիրը եւ միաժամանակ հաղթահարել վճարային հաշվեկշռի պակասուրդի հարցը:

Եթե խորհրդային տարիներին պետությունն իր քաղաքացիների կրթման հարցը լրիվությամբ իր վրա էր վերցնում, ապա ներկայիս կրթական համակարգում պետական աջակցությունը զգալի կրճատվել է: Ակնհայտ է, որ կրթական համակարգում ճիշտ ֆինանսական ներդրումների կրճատումը բերում է կրթական մակարդակի անկման, իսկ վճարովի համակարգը ոչ միշտ է ուսանողության շարքեր ընդունում բարձր գիտելիքներով դիմորդների: Մի կողմից էլ միասնական քննությունների կազմակերպման կենտրոնացված ձևը հիմք է տալիս կոռուպցիոն դաշտի ընդլայնմանը՝ հաշվի առնելով այն փաստը, որ որոշ առարկաներից ընդունելության քննական ծրագիրը չի համապատասխանում դպրոցական ծրագրին, ուստի դիմորդը առանց լրացուցիչ պարապմունքների (որի համար ևս պետք է առանձին վարձատրել) դպրոցի շրջանավարտը նույնիսկ իր փայլուն գիտելիքով չի կարողանա ընդունվել բարձրագույն ուսումնական հաստատություն:

Ուսումնասիրելով «ԼՂՀ սոցիալական պատկերը և աղքատությունը» վիճակագրական-վերլուծական զեկույցի տվյալները, որտեղ կրթության և աղքատության կապին նվիրված է մեկ գլուխ՝ մենք տեսնում ենք, որ պետության «գրեթե ողջ բնակչությունը գրագետ է»: [2] Զեկույցում նշվում է նաև, որ աղքատությունը դրդում է ծնողներին իրենց երեխաներին հանելու դպրոցից և ուղարկելու աշխատելու, քանի որ վճարունակ չեն: [3] Բայց ինչ է թաքնված «վճարունակ չեն» արտահայտության տակ, քանի որ բոլորս էլ տեղյակ ենք, որ ԼՂՀ-ում դպրոցական կրթությունը անվճար է:

Աղյուսակ 1. ԼՂՀ Տնային տնտեսությունների անվանական սպառողական ծախսերի կառուցվածքը մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական, ըստ նպատակների խմբավորված, 2014-2015թթ. *(դրամով) [4]

Ծախսերի հոդվածներ	Ընդամենը հանրապետություն		այդ թվում			
			քաղաքային բնակավայր		գյուղական բնակավայր	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Սպառողական ծախսեր	35984	38744	37551	38834	31496	38645
այդ թվում՝						
սննդամթերք և ոչ ալկոհոլային խմիչքներ	22 461	23 833	21 944	22 230	19 341	25 614
ալկոհոլային խմիչքներ և ծխախոտ	1 743	1 787	1 821	1 790	1 480	1 784
հագուստ և կոշիկ	1 679	1 241	1 711	1 309	1 720	1 164
բնակկոմունալ ծառայություններ և վառելիք	2 953	2 939	3 984	3 867	2 639	1 910
տնային գործածության առարկաներ, կենցաղային տեխնիկա և բնակարանի ընթացիկ սպասարկում	1 477	1 362	1 407	1 362	1 313	1 362
առողջապահություն	724	2 628	836	2 606	559	2 654
տրանսպորտ	577	713	626	662	543	769
կապ	1 712	1 744	2 001	1 881	1 553	1 593

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՄԱՐՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

հանգիստ և մշակույթ	115	79	162	78	116	80
Կրթություն	153	248	116	251	83	245
հյուրանոցներ, սրճարաններ և ռեստորաններ	510	340	697	528	423	131
այլ ծառայություններ	1 879	1 830	2 246	2 272	1 726	1 339

*Համաձայն ըստ նպատակների անհատական սպառման ազգային դասակարգչի հարմոնիզացված Եվրամիության «Ըստ նպատակների անհատական սպառման դասակարգում» (COICOP-HBS) հետ:

Աղյուսակից երևում է, որ 2014թ. նկատմամբ 2015թ-ին տնային տնտեսությունների անվանական սպառողական ծախսերում ուսման համար կատարված վճարները աճել են 0,2%: Սակայն, ըստ ԱՎԾ տվյալների, 18-22 տարեկան երիտասարդների բարձրագույն կրթական հաստատություններում ընդգրկվածությունը կազմել է 55,0%: [5] Այսինքն, չնայած որ բուհերը պատրաստ են ընդունել բոլոր դիմորդներին, սակայն ոչ բոլորն են ի վիճակի վճարելու այդ ծառայության դիմաց: Հետևապես և մնացած 45,0% կամ ի վիճակի չեն վճարելու կրթության համար, կամ էլ պատճառաբանում են, որ բարձրագույն կրթություն ստանալուց հետո բարձր աշխատավարձ ստանալու հավանականությունը ցածր է:

Ուրախալի է այն փաստը, որ ներկայում լուրջ ուշադրության են դարձվում միջին մասնագիտական կրթության համակարգին: Եթե վարժարանների (թվով 1) և նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական հաստատությունների (թվով 2) քանակը 2011թ. առ այսօր չի փոխվել, ապա միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների քանակը չորսից աճել է վեցի: [6] Ցավոք, այստեղ ևս առկա են բարդություններ: Եթե նախկինում միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններն ավարտած կադրերը անմիջականորեն համալրում էին արտադրության և արդյունաբերության ոլորտների ձեռնարկությունների աշխատողների շարքերը, ապա ներկայումս միջին մասնագիտական կրթության որակավորումը գրեթե ոչինչ չի ներկայացնում, քանզի այս ոլորտները լրիվությամբ մասնավորեցված է, և սեփականատերերն նախընտրում են աշխատանքի ընդունել ոչ թե ըստ համապատասխան մասնագիտական կրթության, այլ ուղղակի աշխատանքային փորձ ունեցող մասնագետների:

Ինչ վերաբերվում է բարձրագույն ուսումնական հաստատություններին, ապա 2011թ. նկատմամբ նրանց թիվը կրճատվել է մեկով՝ 6- ից դառնալով 5: 2015-2016 ուսումնական տարում հանրապետությունում գործող 2 պետական և 3 ոչ պետական բուհերում սովորում էր 4758 ուսանող, որից 3706-ը կամ 77.9 տոկոսը՝ պետական, իսկ 1052-ը կամ 22.1 տոկոսը՝ ոչ պետական բուհերում: [7] 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ մագիստրոսի կրթական ծրագրով սովորողների թիվը կազմել է 801 մարդ: Մագիստրատուրայում սովորողների 54.2 տոկոսը կամ 434 մարդ ուսանում է անվճար և 45.8 տոկոսը կամ 367-ը՝ վճարովի ուսուցմամբ: 2016թ. կտրվածքով մասնագիտական կրթական ծրագրերի իրականացման համար հատկացվել էր 1,623.8 մլն դրամ, որը կազմել է կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 11,9%-ը: [8]

Ըստ մասնագիտությունների՝ վերջին երկու ուսումնական տարիներին ԼՂՀ բարձրագույն կրթություն ստացած մասնագետների թիվը ներկայացված է աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2. 2014-2015 և 2015-2016 ուսումնական տարիներում բուհերի ուսանողների թվաքանակն ըստ մասնագիտությունների [9]

ՄԵՏՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

	Ընդունվել են		Ուսանողների թվաքանակը	
	2014/2015	2015/2016	2014/2015	2015/2016
Արդյունաբերություն և շինարարություն	50	57	228	293
Գյուղատնտեսություն	111	120	489	465
Տնտեսագիտություն	170	214	793	964
Մանկավարժություն	89	107	525	453
Իրավագիտություն	103	90	378	423
Բանասիրական	151	150	629	707
Պատմություն	57	53	303	295
Քիմիա և կենսաբանություն	15	31	152	170
Ֆիզմաթ	41	53	160	194
Նախնական գինվորական պատրաստում	74	53	403	366
Այլ	46	125	166	428

Եթե 2014-2015 ուստարում ուսանողների 18.7 տոկոսն ապագա տնտեսագետներն էին, 14.8 տոկոսը՝ բանասերներ, 12.4 տոկոսը՝ մանկավարժներ, ապա 2015-2016 ուստարում այդ թվերը համապատասխան 20.3 տոկոս, 14.9 տոկոսը 9.8 տոկոս էր: 2014-2015 ուստարում ուսանողների ընդհանուր թվաքանակից 737-ը ստանում է կրթաթոշակ, որից 10-ը՝ անվանական, իսկ 2015-2016 ուստարում անվանական ստանում էր արդեն 20 ուսանող և 930-ը կրթաթոշակ: 2014-2015 ուստարում վճարովի ուսուցմամբ սովորող 3495 ուսանողներից 6-ը ուսման դիմաց վճարում է մինչև 100 հազ. դրամ, 269-ը՝ 101–200 հազ.դրամ, 2183-ը՝ 201–300 հազ.դրամ, 680-ը՝ 301–400 հազ.դրամ, 357-ը՝ 401–500 հազ.դրամ: 2015-2016 ուստարում վճարովի ուսուցմամբ սովորող 3828 ուսանողներից 215-ը՝ ուսման դիմաց վճարում է 101–200 հազ.դրամ, 2431-ը՝ 201–300 հազ.դրամ, 695-ը՝ 301–400 հազ.դրամ, 487-ը՝ 401–500 հազ. դրամ:

Ելնելով աղյուսակի տվյալներից և ԼՂՀ ԱԿԾ տվյալներից՝ ուսումնական հաստատություններում դիմորդների թիվը կրկին սկսում է աճել, սակայն մեկ այլ խնդիր է մասնագիտական կողմնորոշումը: Այսօրվա երիտասարդությունը մասնագիտություն ընտրելիս կամ ընդունում են ծնողների ցանկությունները, կամ էլ ընտրում այն մասնագիտությունները, որոնք ավելի «ժամանակակից են», բայց ոչ պահանջված գործատուների կողմից: Բանն այն է, որ մեր հանրապետությունում բավական թույլ է զարգացած մասնագիտական կողմնորոշման համակարգը: Գործատուներին շատ հաճախ չի բավարարում գիտելիքի և որակավորման այն մակարդակը, որը ունեն բուհի կամ միջին մասնագիտական հաստատությունների շրջանավարտները: Հենց դա է պատճառը, որ գործատուները գերադասում են ընդունել աշխատանքային փորձ ունեցող անձանց: Սակայն երբեմն էլ երիտասարդներն են հրաժարվում աշխատանքից՝ ցածր վարձատրության կամ էլ «բարձր ինքնագնահատականի» պատճառով: [10]

Ուսումնասիրելով միջազգային փորձը՝ կարելի է հանգել նրան, որ գործնականում մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի միասնական մոդել գոյություն չունի: Ամեն մի պետություն, ելնելով երկրի սոցիալ-տնտեսական և, ինչու չէ, սեփական ավանդույթային առանձնահատկություններից, կրթական համակարգի վիճակից ու պահանջներից, ստեղծում է մասնագիտական կողմնորոշման իր ուրույն ազգային համակարգը, որը գտնվում է ակտիվ փոփոխությունների փուլում: Եթե Ֆրանսիայում մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացները ենթարկվում են օրենսդրական կոշտ կարգավորման,

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

ապա Մեծ Բրիտանիայում և Գերմանիայում այն կատարվում է թեսթավորման և հարցումների շնորհիվ, իսկ Կանադայում մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացների հիմքում ընկած է աշխատաշուկայի իրական պահանջարկը: Նշվածից կարելի է եզրահանգել, որ զարգացած երկրներում նոր սերնդի մեջ սերմանում են ինքնուրույնություն, սեփական ունակությունների գնահատում և ինչու չէ՞ մրցունակության ձգտում:

Հարկ է նշել, որ յուրաքանչյուր ուսումնական տարի աշխատաշուկա են մտնում մոտ 3000 շրջանավարտներ և կրթական համակարգում պահպանվում է բարձր ընդգրկվածությունը, որը պատկերված է աղյուսակ 3-ում: Սակայն նման տեմպերով մեր փոքր պետությունում չի ստեղծվում նոր աշխատատեղեր ու բնակչության մի մասը կամ համալրում է գործազրկության շարքերը, կամ էլ մեկնում է երկրից: Եթե 2015թ. դրությամբ ԼՂՀ-ում պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների թիվը 1232 մարդ էր, որը նախորդ տարիների նկատմամբ բավականին նվազել է, դա դեռ չի նշանակում, որ երկրում բնակչությանը ապահովել են աշխատանքով: Ինչ վերաբերվում է արտագաղթողների թվին, ապա 2014թ. նկատմամբ այդ թիվը կրկնապատկվել է՝ 578 դառնալով 1276, որից միայն 568 մարդ պատկանում է 22-39 տարիքային խմբին ու հիմնականում բարձր որակավորում ունեցող անձինք:

Աղյուսակ 3.

Միջին մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորողների դինամիկան 2011-2016թթ.

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորողների թիվը	1682	1909	2068	1964	1648
Ընդունվել են սովորողներ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ	478	618	550	486	277
Պատրաստված են մասնագետներ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում	333	269	352	400	410
Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում ուսանողների թիվը (առաջին աստիճան)	5050	5044	4677	4236	4758
Ընդունվել են ուսանողներ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ	315	1375	1018	907	1053
Պատրաստված են մասնագետներ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում	1346	1402	1266	1156	654

Այսպիսով՝ ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ժամանակակից շուկայական տնտեսական համակարգում կրթական համակարգի ճիշտ կառավարման համար անհրաժեշտ է տվյալ ոլորտի խնդիրները լուծել ոչ միայն կրթական համակարգի մա-

կարդակով, այլև պետական լուրջ միջամտությամբ, որն էլ կընդգրկի հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտները: Կրթական ոլորտի առաջնային խնդիրը պետք է լինի ոչ թե մաքսիմալ շահույթի ստացումը՝ հաշվի առնելով, որ կրթությունը ԼՂՀ-ում իրականացվում է վճարովի հիմունքներով, այլ ժամանակակից շուկայում պահանջվող մասնագետների պատրաստումը: Այստեղ կարելի է առանձնացնել այն փաստը, որ եկող սերնդին պետք է փոխանցվի ընդհանուր մասնագիտական գիտելիքները և հմտությունները ու օգնել նրանց այդ գիտելիքները ժամանակի պահանջներին համահունչ կիրառելու: Բարձրագույն կրթական համակարգի վրա գլոբալիզացիայի ազդեցությունը ևս մեծ է: Հաշվի առնելով այն, որ ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաները և հաղորդակցման միջոցները մեծ հնարավորություններ են տալիս ներկայիս աշխատուժի կրթմանը, կրթական հաստատությունները ևս պետք է քայլեն ժամանակին համահունչ: Կրթական հաստատությունները չպետք է անտեսեն այն փաստը, որ, բացի ԼՂՀ և ՀՀ քաղաքացիներից, մեզ մոտ սովորելու են գալիս նաև այլ պետությունների քաղաքացիներ: Մենք պետք է հաշվի առնենք, որ նման պրակտիկան դրական ազդեցություն է թողնում կրթական համակարգի բնույթին և ինչու չէ՞ մատուցման որակին:

Անհրաժեշտ է ներդնել ուսումնառության որակի շարունակական բարելավման մեխանիզմներ՝ նպաստելով պրոֆեսորադասախոսական կազմի մասնագիտական և մեթոդական որակավորումների բարձրացմանը, ինչպես նաև ընդլայնելով պրակտիկ գործունեության իրականացման հնարավորությունները: Ներկայումս շատ քիչ ուսումնական հաստատություններ են արդյունավետ համագործակցություն իրականացնում տարբեր կազմակերպությունների հետ: Բացակայում է դասախոսների պարբերաբար վերապատրաստումը:

Եթե խորհրդային տարիներին ուսուցիչները թե բարոյապես, թե ֆինանսապես «հարգված» էին, վայելում էին հասարակական բարձր դիրք, ապա ներկայումս դժվար է դրա մասին խոսել: Պետությունը հոգ էր տանում նրանց և՛ մասնագիտական որակի կատարելագործման համար, և՛ սոցիալ-կենցաղային տեսանկյունից: Դրա համար էլ երկիրը ապահովված էր կադրային բազայով, մասնագետները մոտիվացված էին և լիովին տրվում էին իրենց գործին: Ցավոք, ներկայումս այդ ամենը խիստ հարաբերական է:

Եթե նախկինում ողջ երիտասարդությունը պարտադիր մասնակցում էր տարբեր բերքահավաքների և կոլտնտեսական աշխատանքների, ներկայումս այդ պրակտիկան բացառված է, որը, մեր կարծիքով, սխալ է: Նման միջոցառումները աճող սերնդի մոտ սերմանում էին աշխատելու նկատմամբ սեր ու պատասխանատվության ներդրում, մարդիկ ավելի ինքնուրույն էին դառնում և հեշտությամբ էին անցնում կյանքի հաջորդ փուլը:

Ներկայումս զգալիորեն նվազել են երիտասարդության մտավոր կարողությունները: Տեխնոլոգիական զարգացումը և համացանցի առկայությունը մարդկանց մոտ կրճատում է մտածելու կարողությունը: Այժմ դժվար է հանդիպել մարդու, ով կարող է առանց համացանցից օգտվելու լուծել որևէ խնդիր, կամ նաև հիշել ստեղծագործության հեղինակի, և վերոհիշյալ պատճառը քչացնում է նրանց ինքնուրույնության աստիճանը:

Կրթության վերաբերյալ պետության գերխնդիրը պետք է լինի ոչ միայն միջազգային ստանդարտների ներդրումը, այլ նաև մրցունակ մասնագետներ և գրագետ քաղաքացիներ պատրաստելը և, իհարկե, այդ ամենի հետ մեկտեղ համակարգը չպետք է անտեսի ազգային սովորույթներն ու մշակութային ավանդույթները: Այստեղ շատ կարևոր է նաև գրագետ ներդրումային համակարգի ստեղծումը, չէ որ մարդկային կապիտալում ճիշտ կատարած ներդրումներն են խթանելու ապագա ազգային եկամտի աճը: Հետաքրքրական է նաև այն փաստը, որ 2008թվականից առ այսօր իրենց ուսու-

մը արտերկրում ավարտել են 20-25 մարդ: Նախորդ տարիների շրջանավարտներից ԼՂՀ-ում աշխատանք են գտել ընդհանրեն 6 հոգի, մնացածը կամ չի ներկայացել, կամ չի բավարարվել առաջարկված աշխատանքով, կամ էլ մնացել է աշխատելու արտերկրում: Մեր քյուջեն այդքան հարուստ չէ, որ արտերկրի համար նման ներդրումներ կատարի. այդ քաղաքացիներն իրենց աշխատանքով պետք է փոխհատուցեն այդ վճարների դիմաց: Եվ, ամենակարևորը, եթե մեր երկրում չկա այդպիսի մասնագետների կարիք, ինչու է ֆինանսավորվում նրանց պատրաստումը արտերկրում: Ինչ վերաբերում է ՀՀ բուհերին, ապա միայն Երևանի ամերիկյան համալսարանում տարեկան 1 մլն ուսումնական վարժով պետպատվերով սովորում է 21 ուսանող, որոնցից միայն 14 ուսանող «գործարար կառավարում» մասնագիտությամբ: [11] Ստացվում է, որ մենք ՀՀ-ում պատրաստում ենք այնպիսի մասնագետ, որի պահանջարկը կարելի է ապահովել տեղական բուհերում ու առավել մատչելի գումարներով: Ու հատկանշական է, որ այդ 21 ուսանողի համար վճարվող 28,9մլն դրամով կարելի է շատ ապահովել 100 սան ունեցող մանկապարտեզի գոյություն, որի պահանջարկը Արցախում ավելի մեծ է:

Այսօր խոսում ենք եռաստիճան կրթական համակարգի մասին, սակայն այն լիարժեք դեռ չի գործում: Մեծաթիվ երկրներում գերնպատակ է դրված ստեղծելու այնպիսի կրթական համակարգ, որը հնարավորություն կտա բնակչությանը անդադար ուսանելու, այդ ընթացքում հնարավորություն ունենա մի կրթական ենթահամակարգից անցնում կատարելու մյուսին՝ առանց ընդհատելու զարգացման գործընթացը: Ընդհանուր առմամբ, Բոլոնիայի գործընթացը ենթադրում է, որ կրթական շուկան միասնական է, և այն սպասարկող մասնավոր ու պետական ոլորտները պետք է որ միասնական ջանքեր գործադրեն որակյալ կրթություն մատուցելու համար: Մենք ներդրել ենք մի համակարգ, որը, ցավոք, այս տարիների ընթացքում չի շտկվել, և առկա են բազմաթիվ թերություններ: Ինչու է համակարգը գիտակցաբար «զոմբիացնում» աճող սերնդին: Ներկայիս դրվածքը այնպիսին է, որ անտեսվում է բանավոր խոսքը, մշակելու, վերլուծելու կարողությունը: Ապագա բանասերին կամ մանկավարժին չի կարելի թեստերի միջոցով քննել: Նրանք պետք է տիրապետեն գեղեցիկ, սահուն խոսքի: Եվ բարեբախտաբար, մասնավոր հատվածում կարելի է հանդիպել դեկավարների, ովքեր թույլ են տալիս դասավանդողներին ինքնուրույն որոշել՝ թե ինչպես են քննելու ուսանողին: Դասախոսի խնդիրը պետք է լինի ոչ թե համակարգից կախված լինելը, այլ ուսանել գրագետ, եռանդուն, պոտենցիալներով լեցուն քաղաքացիներ:

Կատարած ուսումնասիրությունները թույլ են տալիս հանգել այսպիսի եզրակացությունների.

1. Մասնագիտական կրթությունը մատչելի չէ սոցիալական բոլոր խավերին.
2. Դասավանդող դասախոսները լրիվությամբ չեն տիրապետում ժամանակակից տեխնոլոգիաներին և ամբողջական պատկերացում չունեն բոլոնյան համակարգի մասին.
3. Շատ մասնագետներ ստիպված են լինում դասավանդելու մի քանի հաստատություններում, քանի որ, համապատասխան հաստիքի դիմաց, նրանց աշխատանքի վարձատրությունը խիստ ցածր է: Ակնհայտ է, որ նման փաստը բերում է առարկայի մատուցման մակարդակի անկման, իսկ նման աշխատակիցների գիտահետազոտական աշխատանքների կատարման մասին խոսելը համարում ենք ավելորդ:
4. Լրիվությամբ բացակայում է բուհ-աշխատաշուկա փոխհարաբերությունը: Այդ կապի հաստատումը խթան կհանդիսանա և ուսանողներին կմոտիվացնի լավ մասնագետ դառնալու, ինչպես նաև ապագայի համար նրանք վստահ կլինեն, որ

ապահովված կլինեն աշխատանքով:

5. Ինչպես նշվեց նախորդ կետում մոտիվացիան մեծ դեր է խաղում յուրաքանչյուր ոլորտում: Բացի այն, որ սովորողներին անհրաժեշտ է աշխատատեղով մոտիվացնելով շահագրգռել սովորելու, անհրաժեշտ է նաև ընտրել դասավանդման ճիշտ մեթոդիկա, մատուցման նոր ոճ, ինչը կներգրավի սովորողներին դասապրոցեսի մեջ:

6. Կրթական հարցերի վերաբերյալ հանրային քննարկումների պասիվությունը: Տվյալ համակարգը ևս դասվում է այն համակարգերի շարքին, որտեղ խնդիրները միշտ չեն տեսանելի, հետևապես անհրաժեշտ է պարբերաբար կազմակերպել բանավեճեր, կլոր սեղաններ, գիտաժողովներ, որին կմասնակցեն թե՛ դասավանդողները և թե՛ սովորողները:

7. Ներկայումս «որակյալ» մասնագիտական գրականությունը օտարալեզու է, և մենք ունենք սովորողների մի բանակ, ով չի տիրապետում այդ լեզուներին: Եվ ցանկացած բուհ ունի օտար լեզուների բաժիններ, որի ուսանողության մոտ պակասում է պրակտիկ աշխատանքները: Տեղին կլիներ այդ բաժինների ուսանողությանը ներգրավել տվյալ գրականության թարգմանման գործընթացին՝ ապահովելով նրանց մասնագիտությունում վարպետանալուն, իսկ մյուս կողմին՝ անհրաժեշտ գրականությամբ:

Այսպիսով՝ կատարյալ կրթահամակարգ կառուցելու համար, վերը նշված խնդիրների լուծումից բացի, անհրաժեշտ է նաև կատարել հետևյալ քայլերը.

- բարձրացնել գիտահետազոտական կենտրոնների դերը.

- վերազինել գիտատեխնիկական բազան, քանի որ շատ համակարգերում դրանք ենթարկվել են թե՛ ֆիզիկական և թե՛ բարոյական մաշվածության.

- նվազեցնել կրթական համակարգում համատեղությամբ աշխատողների թիվը ու «երիտասարդեցնել» անձնակազմը.

- նվազեցնել մանկավարժների նկատմամբ տարբերակված մոտեցումները.

- կրթության ոլորտում ներդնել պետական – մասնավոր հատվածների համագործակցություն:

Մեր պետության գերխնդիրն է առկա պահանջարկին համապատասխան, կայուն աշխատաշուկա կառուցելը, որի համար նա պետք է մշակի այնպիսի միջոցառումների համակարգ, ինչն ուղղված կլինի ողջ տնտեսության աշխուժացմանը: Այդ քայլերին կարելի է դասել՝

- նոր աշխատատեղեր ստեղծող գործատուների համար հարկային արտոնությունների սահմանումը,

- հիմնական շեշտադրումը դնել արտահանվող արտադրանքին, քանի որ մեր սպառման շուկան բավականին փոքր է,

- նպաստավոր պայմաններ ստեղծել ներդրումների համար,

- զարգացնել մանր ու միջին ձեռնարկությունը:

Եվ լուծելով վերը նշված խնդիրները՝ մենք կհայտնվենք մի հարթակում, որը կրթական խնդիրների լուծմամբ «որակյալ» աշխատուժով կսնուցի աշխատաշուկան, ու բարեկեցիկ ապագայի կառուցումը առավել տեսանելի կլինի:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Бендиков М.А., Джамай Е.В., Интеллектуальный капитал развивающейся фирмы: проблемы идентификации измерения, М., 2004 // <http://www.cfin.ru/press/management/2001-4/01.shtml>
2. ԼՂՀ սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, վիճակագրական - վերլուծական զեկույց, ըստ 2015թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների, Ստեփ., 2016, էջ 71: <http://stat-nkr.am/files/publications/2016/Axqat2015.pdf>
3. Նույն տեղում:
4. Նույն տեղում, էջ 60:
5. Նույն տեղում, էջ 80:
6. Լեռնային Ղարաբաղը թվերով, Ստեփ., 2016, էջ 31-32
http://stat-nkr.am/files/publications/2016/LXH_tverov_2016.pdf
7. ԼՂՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015թ. հունվար-դեկտեմբերին, Ստեփ., 2016, էջ 128 http://stat-nkr.am/files/publications/2015/doklad_2015_hunvar_dektember/5_socialakan.pdf
8. ԼՂՀ 2017-2019թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր, էջ 37
9. ԼՂՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015թ. հունվար-դեկտեմբերին, Ստեփ., 2016, էջ 129 http://stat-nkr.am/files/publications/2015/doklad_2015_hunvar_dektember/5_socialakan.pdf
10. Վ.Առստամյան, Մ.Եգանյան, Մեսրոպ Մաշտոց Համալսարանի լրատու, «Երիտասարդների զբաղվածության հիմնախնդիրները ժամանակակից պայմաններում», Եր., 2015, էջ 456:
11. Տվյալները տրամադրել է ԼՂՀ Կրթության, գիտության և սպորտի նախարարության մասնագիտական կրթության և գիտության բաժինը:

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

**Կրթական համակարգի խնդիրների անդրադարձը աշխատանքի շուկային
Վիկտորյա Առստամյան**

Գիտատեխնիկական զարգացմանը զուգընթաց՝ նոր թափ ստացավ բարձրորակ մասնագետների խնդիրը և, ինչու չէ, գիտելիքի նշանակության կարևորությունը: Հոդվածում ներկայացված է կրթական համակարգում ընդգրկվածության մակարդակի վիճակագրական վերլուծությունը, ինչպես նաև խոսվում է մասնագետների գործազրկության բարձր մակարդակի, կրթական համակարգի ոչ ռացիոնալ ներդրումների, մասնագիտական կրթության ոչ մատչելիության, կրթական համակարգ - աշխատաշուկա կապի մասին: Նշված խնդիրների լուծմամբ մենք, ստանալով կրթված աշխատուժ, աշխատաշուկան կզինենք արժանի կադրերով, որն էլ հիմք կդառնա բարեկեցիկ ապագայի կառուցմանը:

РЕЗЮМЕ

Отражение проблем системы образования на рынке труда
Виктория Арстамян

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, образование, профессиональная ориентация, учебные заведения.

Наряду с научно-техническим развитием особую важность приобретает проблема подготовки высококлассных специалистов и качество приобретенных знаний. В статье представлен статистический анализ, охватывающий систему образования. Говорится о нетрудоустройстве высококлассных специалистов, о нерациональных инвестициях в систему образования, недоступности профобразования, о связи системы образования и рынка труда. Решая данные проблемы, мы сможем снабдить рынок труда необходимыми кадрами, что послужит основой дальнейшего благоустройства нашей жизни.

SUMMARY

The reflection of the problems of education on the labor market
Victoria Arstamyan

Keywords: labor market, employment, unemployment, education, career guidance, educational institutions.

Alongside scientific and technical development, the problem of training of highly qualified specialists and the quality of knowledge acquire particular importance. The article presents the statistical analysis covering the education system. It dwells upon the unemployment of high-quality specialists, irrational investments to the system of education, inaccessibility of vocational education, the ties between the education system and the labor market. Solving these problems, we will be able to supply the labor market with necessary personnel, which will serve as a basis for amenities.